

Noi date privind atitudinea lui Alexandru Ioan Cuza față de mișcarea poloneză de eliberare

VASILE MATEI

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea Polonia a dispărut ca stat de pe harta Europei, fiind împărțită de trei ori succesiv de puternicile ei vecine: Rusia, Austria și Prusia. În vederea eliberării patriei lor, polonezii s-au răscolat de două ori în secolul al XIX-lea, prima oară în 1830, iar a doua oară în 1863, în perioada domniei lui Cuza, la puțin timp după înfăptuirea Unirii Principatelor. Prima răscoală a fost înăbușită și mulți dintre participanți au luat drumul exodului, unii dintre ei refugiindu-se în Moldova și Țara Românească. Emigranții polonezi organizați erau în două grupări: una monarhică, cunoscută și sub denumirea de „hotelul Lambert”, după reședința conducătorilor acesteia, prinții Adam Czartoryski și mai târziu fiul acestuia Wladyslaw, cealaltă mișcare fiind cunoscută sub denumirea de Partidul Democratic. Ambele au considerat Principatele Române drept un teren foarte prielnic pentru acțiunile lor îndreptate spre eliberarea Poloniei.

În țările balcanice trăiau mulți refugiați polonezi și Guvernul Național Polonez de la Paris a înființat în aceste țări agenții, al căror scop era de a informa conducerea emigrației despre politica internă și externă a statului de reședință și de a interveni în favoarea conaționalilor pe lângă guvernele respective. Rapoartele acestora erau trimise fie direct la Paris, fie la Constantinopol unde se afla sediul Agenției Polone Răsăritene, căreia i se subordonau agenții din țările aflate sub stăpânire sau suzeranitate Otomană.

O altă sarcină a acestora consta în întreținerea de relații cu guvernele și principii țărilor respective în scopul determinării acestora să ajute mișcarea poloneză din punct de vedere politic, militar, să permită transportul de arme sau oameni pe teritoriul țării. Întrucât politica „hotelului Lambert” consta în eliberarea Poloniei cu ajutorul guvernelor apusene prin provocarea de războaie între puteri este de la sine înțeles că activitatea emigrației devenea mai energică cu ocazia marilor evenimente europene ca anul revoluționar 1848, 1853, anul izbucnirii războiului Crimeii sau 1863, anul răscoalei poloneze, evenimente care erau sau aveau șansa să devină conflagrații europene.

Perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza coincide cu o creștere a interesului față de Principate a emigrației polone. În această perioadă activitatea emigrației în Principate ia un caracter mai organizat. Sunt numiți agenți oficiali recunoscuți de guvern și domn¹. În microfilmele de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, provenite de la Biblioteca Czartoryski din Cracovia, roletele 28—30, există o serie de documente care reflectă activitatea agenților polonezi din Principate dar care dau și multe informații despre politica internă și mai ales externă a Principatelor în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

¹ Pentru legăturile lui Alexandru Ioan Cuza cu mișcarea poloneză de eliberare vezi Gh. Duzincherici, *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863*, București, 1935, 103 p.; Idem, *Contribuții la istoria legăturilor polono-române în anii 1865—1866*, București, 1936, 63 p.; Idem, *Beizade Grigore Sturdza și polonii. (Legături polono-române în anii 1858—1859)*, București, 1941, p. 29—67; Idem *Quelques aspects des relations roumano-polonaises au XIXe-siècle. (Interprétations, corrections, compléments)*, în „Revue roumaine d'histoire”, XII (1973), nr. 4-731—755, Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. 11, București, 1970, p. 181—189.

Documentele în cauză nu permit într-un totu reconstruirea generală a relațiilor dintre Cuza și ceilalți oameni politici români pe de o parte și emigrația polonă pe de altă parte, sînt însă într-un număr suficient — credem — pentru a demonstra pe deplin simpatia și sprijinul pe care Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica și alți oameni politici români l-au acordat mișcării polone, ținînd însă seama de interesele naționale ale țării, în ciuda unor condiții interne și internaționale dificile.

De-a lungul existenței sale, emigrația polonă a elaborat o serie întregă de planuri de eliberare a patriei. Multe din aceste planuri privesc Principatele Române fie ca participant direct la lupte de eliberarea Poloniei, fie considerînd teritoriul țării noastre ca o bază de operațiuni, tranzit, și, la nevoie, de retragere din fața inamicului.

Aceste planuri erau însă foarte diferite, ele se schimbau des în funcție de atitudinea marilor puteri care se ocupau de chestiunea poloneză, avînd în vedere, în primul rînd, propriile interese. Multe din aceste planuri, generate de disperarea polonezilor care vedeau că speranțele lor de reînviere a patriei nu se realizau, aveau un caracter nerealist, neținînd seama întotdeauna de raportul real de forțe și de interesele tuturor partenerilor. Acest lucru este cunoscut chiar de Wladyslaw Czartoryski, principalul agent diplomatic al Guvernului Național care, în instrucțiunile² pe care i le trimite lui Teofil Glück³, agentul Guvernului Național din București, recunoaște simpatia de care polonezii se bucură în Principate. El consideră însă, că mișcarea poloneză ar progresa mai mult dacă românii ar fi convinși că Polonia nu leagă eliberarea sa de înrobirea altor popoare, insistînd, ca acest lucru să fie comunicat conducătorilor români pentru a le spori încrederea în polonezi.

Deși Cuza, încă de la venirea sa la conducerea statului, a sprijinit mișcarea poloneză, după cum ne străduim să demonstrăm în rîndurile de față, un incident avea să tulbure, pentru moment, relațiile dintre Cuza și emigrația polonă. Este vorba de expediția detașamentului de insurgenți polonezi conduși de colonel Zygmunt Milkowski, însărcinat de Partidul Democrat să pregătească și să recruteze pe polonezii din Moldova în vederea participării la răscoala din Polonia. Acesta, în ciuda faptului că Alexandru Ioan Cuza a interzis atît formarea legiunii cît și trecerea ei înarmată prin țară, ceea ce ar fi atras represiuni din partea Rusiei, Milkowski a intrat totuși cu arma în mînă în Moldova intenționînd să se îndrepte spre Galiția. Din ordinul domnului, colonelul Călinescu, în fruntea unor trupe, întilnind legiunea în satul Costangalia, a somat-o să se predea. Milkowski, nevoit să se supună, a urmat o luptă soldată cu morți și răniți de ambele părți. În cele din urmă trupă polonă a fost dezarmată la Rinzești⁴. Despre pregătirea trecerii prin țară și evenimentele petrecute după intrarea detașamentului polonez în Moldova avem mai puține știri în microfilmele noastre. Există însă mai multe date despre comportamentul ulterior al lui Cuza față de insurgenții poloni.

Semnificativ din acest punct de vedere este raportul lui Glück din 1863 noiembrie 14, trimis prințului Wladyslaw Czartoryski, în care agentul polon

² Arh. St. Buc., colecția Microfilme Polonia, rola 28, c. 476—484 (Biblioteka Czartoryska, Cracovia, ms. nr. 5744/IV).

³ Despre personalitatea și rolul jucat de Teofil Glück vezi Gh. Duzinchevici, *Cuza Vodă și revoluția polonă...*, p. 15—19, 23—25, 62—68.

⁴ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 182—188.

își propune să-și exprime impresia asupra atitudinii lui Cuza față de cauza polonă și față de polonezii care locuiau în Principate⁵. Documentul ni se pare foarte important întrucît contrazice, bazîndu-se atît pe declarațiile cît și pe faptele lui Cuza și ale colaboratorilor săi, părerea lui Gradowicz⁶ despre nesinceritatea lui Cuza, demonstrînd dimpotrivă atitudinea binevoitoare și ajutorul pe care acesta l-a acordat mișcării poloneze.

O primă dovadă de bunăvoință a principelui a fost acordul acestuia de a recunoaște oficial un singur reprezentant al emigrației polone, apoi mutarea doctorului Glück de la Iași la București, propunîndu-i-se apoi un serviciu în spitalul orașului fiind ulterior numit și medic personal al domnului.

Într-una din discuțiile cu Cuza, acesta din urmă i-a declarat, că, în calitatea sa de liberal, este trup și suflet de partea aspirațiilor naționale ale popoarelor și nu poate decît să simpatizeze cu răscoala poloneză. Trebuie însă să țină seama de Rusia care la ultima conferință de la Constantinopol i-a fost prielnică și prin veto-ul ei — datorită transportului de arme sîrbești pe teritoriul Principatelor, autorizat de domn — a împiedicat trimiterea unei comisii care să cerceteze plîngerile celor nemulțumiți de guvernarea lui, ceea ce, dacă s-ar fi întimplat, i-ar fi subminat foarte mult autoritatea. De asemenea, Rusia ar putea fi de folos și în chestiunea mănăstirilor grecești, ceea ce îl determină să fie reținut în manifestarea simpatiei față de polonezi.

Pe de altă parte domnul știe bine că polonezii se înarmează, că fabrica gloanțe și recrutează oameni în țară. Primește denunțuri în acest sens, din partea consulului rus, fiind informat și de către colonelul Duca, șeful jandarmeriei. El însă nu va împiedica aceste acțiuni, dimpotrivă, a ordonat colonelului Duca ca să-i ajute pe poloni în orice împrejurări. Permite ca înarmarea să continue însă cere cea mai mare discreție, pentru ca să fie îndepărtate bănuielele consulului rus. La întrebarea agentului polon dacă ar permite trecerea prin Moldova a unui detașament înarmat polonez care se forma atunci în Tulcea, domnul a răspuns categoric că nu poate permite acest lucru, deoarece Rusia și Turcia care așteaptă să intervină în Principate ar avea astfel cel mai bun pretext s-o facă și el însuși s-ar considera trădător dacă ar proceda în acest mod, servind Rusiei acest prilej prielnic de a interveni. Agentul polon face aici afirmația că, judecînd obiectiv, declarațiile principelui privind sprijinul său acordat polonezilor sînt acoperite de faptele sale.

Glück consideră că incidentul cu detașamentul lui Milkowski s-a datorat neîncrederii colonelului polonez față de Cuza și lipsei unui agent acreditat în acel moment. Dacă Glück ar fi fost acreditat la acea dată ar fi decis ca Milkowski să predea armele la graniță iar oamenii să treacă prin țară în grupuri mici, așa cum propusese Cuza.

Agentul polon recunoaște că, în afara incidentului de la Costangalia, Cuza și-a respectat toate promisiunile. A eliberat pe toți oamenii lui Milkowski, nici un insurgent nu a fost reținut, nici o armă și nici un cartuș nu au fost confiscate. Mai departe, Glück afirmă despre colonelul Duca că acesta

⁵ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Polonia, rola 30, c. 103—115 (Biblioteka Czartoryska, Cracovia, ms. 5744). Vezi și Gh. Duzinchevici, (*Cuza-Vodă și revoluția polonă...*, p. 27—62.

⁶ Gradowicz, funcționar de origine poloneză la Consulatul Franței de la București, Pină la numirea lui Glück ca agent a îndeplinit funcția de agent neoficial, întrucît nu se bucura de simpatia lui Cuza. Și după numirea lui Glück a continuat să trimită rapoarte în care Cuza era caracterizat ca rusofil și potrivit cauzei polone. (Gh. Duzinchevici, *Cuza Vodă și revoluția polonă...*, p. 60—61, 66, 74, 81).

il informează despre plingerile consulului rus, care indică locurile unde polonezii strâng arme sau fabrică cartușe și că perchezițiile făcute de poliție ocolesc acele locuri.

Cuza a declarat apoi lui Glück că este decis să urmeze politica franceză și că, în cazul unui război între Franța și Rusia, este gata să le dea arme și să-i ajute. În același raport Glück informează că ministrul Kogălniceanu a trimis o telegramă prefectului de Galați prin care dispune ca refugiații poloni să fie ajutați.

Printr-un alt raport Glück susține că: „Domnul Gradowicz, versat în diplomatie, poate că nu se înșeală văzînd în Cuza un om care dă de bănuț, fiind mai înclinat către Rusia decît către Franța. Eu, judecînd după fapte și fără să dau crezare tactului meu diplomatic, văd că guvernul lui Cuza este foarte tolerant, ba chiar în mod vădit simpatizează cu noi și cu ai noștri, care sînt în trecere pe aici. Domnul Mrozowicki, comisar al guvernului, om scrupulos și cu multă experiență în acest domeniu care aproape de la începutul războaielor, cu mici excepții, a stat aici prin diverse localități, trimis de Guvernul Național, este întru totul de acord cu mine că guvernul lui Cuza pînă în prezent (cu excepția Costangaliei) ne-a fost favorabil, ba chiar binevoitor”.

Ca o dovadă a celor spuse mai sus, Glück arată că, primind o telegramă de la Mrozowicki din Galați, în care acesta îi aduce la cunoștință că opt polonezi veniți din Turcia și care se îndreaptă spre Polonia întîmpină piedici din partea organelor locale, s-a dus cu această telegramă la Kogălniceanu, care sub ochii lui, a telegrafiat prefectului de Galați dispunînd ca nu numai să nu se facă dificultăți acestor oameni ci dimpotrivă să li se acorde toate facilitățile.

O altă dovadă a simpatiei față de polonezi a fost dată și de doamna Elena, soția lui Cuza, care, în perioada cînd s-a aflat la Paris, a făcut o vizită prințesei Czartoryska, în ciuda sfatului dat de agentul Ion Alexandri de a evita acest lucru, pentru a nu face impresia rea ambasadei ruse de la Paris. Tot ea s-a oferit să ajute cu bani pe unii refugiați poloni, pe alții invitîndu-i să locuiască la București⁷. Din același raport mai aflăm că domnul Cuza a oferit o sumă de bani din casa personală pentru ajutorarea polonezilor, promițînd că le va da și arme dacă Franța va permite⁸.

Dintr-un alt raport al lui Glück aflăm că s-a votat în Cameră un fond pentru ajutorarea emigraților polonezi. Din această sumă agentul polon a ridicat 12 mii de lei (4440 fr.) pe care i-a trimis deja soldaților poloni din Moldova refugiați din Polonia, în număr de cîteva sute. Din aceeași sursă avem și știrea despre vizita prințului Leon Sapiecha la București și despre atenția cu care a fost înconjurat de domn⁹.

O altă formă de ajutorare a polonezilor erau și diferitele chete publice în favoarea lor. O astfel de chetă este organizată de redactorul ziarului „Românul”¹⁰. Același ziar lansează un vibrant apel către proprietarii de pămînt de a angaja refugiați polonezi, arătînd că, în afara foloaselor materiale, ei

⁷ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Polonia, rola 30, c. 138—141 (Biblioteka Czartoryska, Cracovia, ms. nr. 5744).

⁸ Ibidem, c. 166—174.

⁹ Ibidem, c. 236—239.

¹⁰ Ibidem. c. 152—155.

vor avea și „fericirea de a scăpa pământul românesc de durerea și rușinea de a îngropa în sânul său poloni murind de foame”¹¹.

Este interesant aici de subliniat că Alexandru Ioan Cuza a permis polonezilor din Principate să ia legătura cu opoziția, ceea ce a dat posibilitatea ziarului „Românul”, condus de C.A. Rosetti, să ia inițiativele specificate mai sus în favoarea polonezilor.

O recunoaștere a poziției reale adoptate de Cuza vine și din partea lui Lowenstein, trimis al emigrației în Principate despre care Glück se plînge că deși are plenipotențe din partea conducerii emigrației de a încheia tratate ofensive și defensive cu domnitorul român, acesta nu o face, întrucît consideră că „poziția lui Cuza nu-i permite să facă mai mult decît a făcut pînă acum pentru noi și că niciodată, nimeni, în situația lui, avînd în vedere poziția actuală a cauzei noastre în ochii lumii, n-ar putea face mai mult decît Cuza”¹².

Cîtă dreptate avea, se poate vedea citind acele documente din care rezultă că ajutorul pe care l-a acordat Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu și nu numai ei a comportat multe riscuri, întrucît domnul român era supus în permanentă unor presiuni venite din partea marilor puteri, unele din acestea prezentînd chiar reale pericole pentru țară. Astfel, la 2 martie 1864, Gradowicz raportează prințului Wladyslaw Czartoryski că guvernul român a primit din partea consulului rus o notă care formulează oficial plîngerile împotriva guvernului. Acesta este acuzat că tolerează organizarea polonezilor în Moldova, care intenționează să atace, în curînd, cu arma în mînă, Austria și Rusia. Se aduce o acuzație specială împotriva ministrului Kogălniceanu care, spune nota, „este în înțelegere cu revoluționarii prin angajamente anterioare”. În același raport se arată că asupra lui Cuza se exercitau presiuni și din partea lui Tillos, consulul Franței, care a transmis principelui Cuza că, dacă acesta dorește să dea urmare notei ruse, îndepărtîndu-l pe Kogălniceanu din guvern, el va da ocazie lumii să se convingă de simpatia sa pentru Rusia. Nici consulul austriac nu a fost străin de situația creată, întrucît, așa cum reiese din același raport, el a fost acela care a furnizat consulului rus datele strînse de agenții săi din Moldova¹³.

Două alte documente vin să confirme presiunile pe care Rusia și Austria le exercitau asupra lui Cuza și a guvernului român. Este vorba de două depeșe pe care prințul Gorceakov le-a trimis consulilor ruși de la Iași și București, ambele privind nemulțumirea Rusiei față de atitudinea îngăduitoare cu care domnul îi trata pe polonezi. Le reproducem mai jos dat fiind caracterul lor probatoriu pentru ideea că sprijinul acordat de România mișcării naționale poloneze nu era un simplu act de politețe sau mărinimie, ci și un act politic care comporta serioase riscuri: „Într-una din ultimele depeșe pe care prințul Gorceakov le-a adresat consulului rus de la Iași, el spune că acesta trebuie să supravegheze cu cea mai mare grijă polonezii care se găsesc acolo. Vicecancelarul adaugă că și consulul austriac ar fi primit aceleași instrucțiuni. Scopul acestei supravegheri este de a împiedica pe polonezii care se află în Principate de a se uni cu cei din Polonia. Prințul Gorceakov spune că consulul austriac va acționa în înțelegere cu consulul rus”.

¹¹ Ibidem, c. 251.

¹² Ibidem, c. 233–234.

¹³ Ibidem, c. 225–226.

În a doua depeșă se arată: „În ultima notă, datată 18 noiembrie și adresată consulului general de la București, prințul Gorceakov se plinge amarnic de toate actele din urmă ale guvernului român. Consulul general nu trebuie să lase necunoscut acestuia că Rusia este la capătul puterilor. Toate acțiunile principelui Alexandru sînt marcate de ostilitate față de Rusia, Cabinetul din St. Petersburg a cerut guvernului român să ia anumite măsuri de excepție împotriva refugiaților polonezi în Principatele Unite, pentru că prezența lor, după funestele evenimente din Polonia, în apropierea frontierelor rusești, nu poate fi agreabilă Guvernului Imperial. Pînă în prezent, Guvernul Român n-a făcut nimic în această chestiune și Guvernul Imperial i se pare că, dimpotrivă, el protejează, într-o oarecare măsură, scopurile revoluționarilor polonezi. Consulul general este deci însărcinat să declare ministrului român că, guvernul împăratului este ferm decis să continue apărarea intereselor rusești, prin toate mijloacele, și că el este pregătit pentru toate eventualitățile”.¹⁴

Deși documentele ce ne-au stat la îndemînă nu ne-au permis o reconstituire mai largă a relațiilor dintre Cuza și emigranții polonezi, credem că am izbutit să arătăm destul de convingător că, în ciuda tuturor presiunilor venite din partea marilor puteri sau a interpretării greșite a acțiunilor sale de către unii emigranți sau comentatori ai epocii, polonezii ajunși pe meleagurile patriei noastre s-au bucurat de un tratament bun, care de multe ori depășea stricta ospitalitate acordată unor refugiați. Într-un moment în care însăși soarta țării putea depinde de capriciile marilor puteri, ajutorul acordat emigrației polone, mergînd pînă la a li se permite, mai ascuns sau mai fățiș, să se înarmeze și să se organizeze pe teritoriul țării noastre, a reprezentat un act de mare curaj.

Considerăm că una din sarcini în cadrul viitoarelor deplasări în arhivele poloneze constă în depistarea altor documente care ar putea dezvălui aspecte noi ale chestiunii de care ne-am ocupat întregind tabloul relațiilor româno-polone din perioada tratată. S-ar aduce astfel noi dovezi că poporul român, apărîndu-și propria sa ființă și demnitate națională de-a lungul istoriei, nu a fost indiferent nici față de soarta celorlalte popoare înrobite care luptau pentru eliberarea lor națională, ajutîndu-le moral, politic, material sau cu arma în mînă, ori de cîte ori a putut s-o facă.

R É S U M É

En analysant des documents inédits de la Biblioteka Czartosyska de Cracovia, l'auteur nous donne des nouvelles informations concernant les aides accordés par Alexandru Ioan Cuza, le Prince des Principautés Roumaines au mouvement polonais de libération. Il met en relief l'assistance reçue par les émigrants polonais pendant la révolution polonaise de 1863.

¹⁴ Biblioteka Czartoryska, Cracovia, dosor 5751 III ms., Akta Szpiegostwa Politycznego, f. 553—554.

P R É C I S

On the basis of some unpublished documents from the Biblioteka Czarstowska of Cracovia, the author brings new information concerning the aids offered by Alexandru Ioan Cuza, Prince of the Romanian Principalities to the Polish liberation movement. He gives special emphasis to the support the Polish immigrants got during the Polish revolution of 1863.